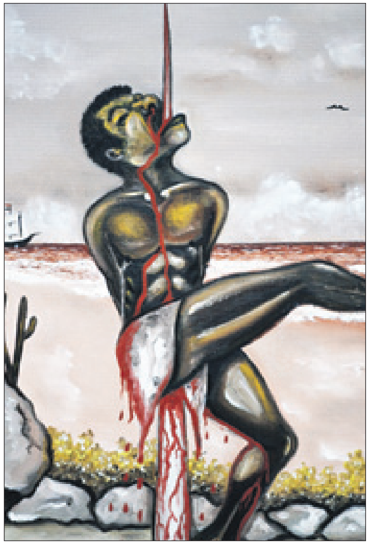
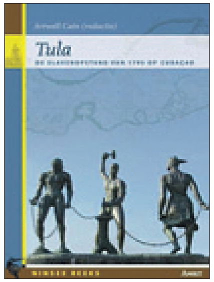
Op zoek naar Tula: mythe en realiteit

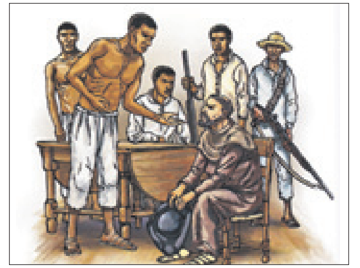
Tula. Pastel van Edsel Selberie. FOTO MICHIEL VAN KEMPEN

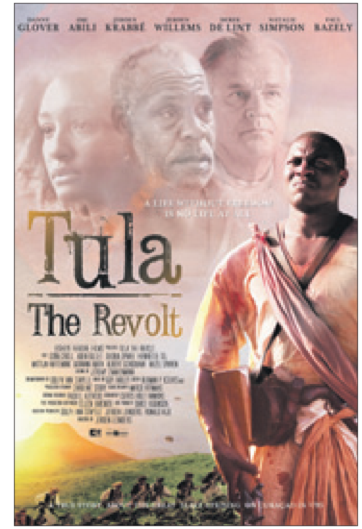
In deze bundel staan de lezingen van Don Martina en Charles do Rego.

Het is vandaag 17 augustus, de dag waarop jaarlijks stilgestaan wordt bij de emancipatiestrijd die de slaaf Tula in 1795 op plantage Knip begon. De Curaçaose slavenopstand was een van de belangrijkste georganiseerde verzetsactiviteiten op de Nederlandse Antillen. Hij werd voorbereid door drie slaven onder aanvoering van Tula. De andere twee waren Bastiaan Carpata en Pedro Wacao. De revolutie van 17 augustus wordt herdacht als de start van de lange en moeilijke weg naar de emancipatie van het volk. Historicus Ronald Donk schrijft in dit artikel zijn visie op de rol van Tula in de huidige samenleving.

DOOR RONALD DONK

Tula in gesprek met pater Schinck. Een illustratie van Ruud Bruijn in het jeugdboek 'Tula's vrijheidsstrijd' van schrijfster Mariska Hammerstein (2011 uitgeverij SWP).

De opstand van Tula is ook verfilmd.

Ieder volk heeft voor de versterking van de eigen saamhorigheid en identiteit behoefte aan nationale helden. Een held/heldin is een persoon die door zijn/haar ideeën, karakter en daden respect en bewondering oproept. Een nationale held of volksheld behoort tot de historische canon van een volk en kan als rolmodel fungeren bij herdenkingen, in de media en in het onderwijs. Over helden worden vaak (jeugd)boeken en toneelstukken geschreven, films gemaakt of zelfs een opera gecomponeerd.

Op Curaçao is in het kader van een langdurig proces van 'hollandisering' het Nederlandse culturele erfgoed als maatgevend aangeboden en overgedragen. In het onderwijs gaven toen veel Nederlandse onderwijzers uit Nederlandse schoolboeken lessen over de taal, cultuur en de geschiedenis van een geïdealiseerd moederland. Figuren als Willem van Oranje, Piet Hein, Peter Stuyvesant en Michiel de Ruyter werden als heldhaftige vaderlanders voorgesteld en een enkeling werd op het eiland vereerd door een standbeeld of met de naamgeving van een school.

Met name na 1969 ontstond er in de voortgaande bewustwording en in het kader van de eigen natievorming bij de Afro-Curaçaose bevolkingsgroep behoefte aan eigen helden. Door een eigen visie op het verleden onderging Piet Hein een degradatie tot zeerover en de betekenis van Stuyvesant voor het eiland werd verengd tot initiatiefnemer van de slavenhandel naar het eiland, terwijl er hiervoor geen historische bewijzen zijn. Het verguizen en verwerpen van de Nederlandse helden betekende dat het ontstane vacuüm weer opgevuld moest worden met personen die als inspirerende voorbeelden konden dienen voor het grote publiek en de schooljeugd. Pedro Luis Brión (1782-1821) en Manuel Carlos Piar (1774-1817) waren misschien wel helden, maar waren vooral actief in het buitenland en behoorden niet tot de Afro-Curaçaose bevolkingsgroep. De slagzin 'di nos e ta' was wel volledig van toepassing op historische figuren als Tula, Felix Chacuto, Da Costa Gomez en misschien op personen als Papa Godett en Amador Nita. Opmerkelijk genoeg allemaal mannen die correspondeerden met de maatschappelijke opvattingen van toen.

Uitnodiging voor de NiNsee-lezing van 2011. Tula als rolmodel voor de tegenwoordige man?

Tula: verheffing, verering en overdrijving

Tula heeft weliswaar de gewapende strijd in augustus 1795 verloren, maar kwam door de zoektocht naar helden in de Curaçaose geschiedenis en door een effectieve lobby van bepaalde groepen als overwinnaar naar voren. Helden worden namelijk niet als held geboren, maar door het nageslacht 'gemaakt'. Op 17 augustus 2010 werd hij tot nationale held van het eiland uitgeroepen. Waarom kreeg Tula de voorkeur boven zijn compagnon Bastiaan Carpata? De koloniale bronnen hebben het over twee 'voornaame chefs', '(opper)hoofden der rebelleerende neegers'. Zij voldeden allebei namelijk aan dezelfde criteria die doorgaans aan een held toegeschreven worden: de strijd voor de vrijheid van de slaven, de moed om te strijden tegen de koloniale overheersing, leiding geven aan een grote groep strijders, het ondergaan van een verschrikkelijke doodstraf die hun martelaarschap voor het goede doel onderstreept. Dat uiteindelijk Tula dé nationale held werd, hangt waarschijnlijk samen met de inhoud van het verslag van pater Schinck van 7 september 1795 die een paar uitspraken van Tula 'letterlijk' weergeeft. Ook de memorie van raadsfiscaal Van Teylingen van 2 oktober 1795 noemt hem 'hoofd, aanlijder en aanvoerder van het moordzieke rot' die tijdens zijn derde verhoor onder zware pijniging erkende dat 'alles op z'n bevel geschiedde'. Maar zijn deze bronnen betrouwbaar?

Het verschijnsel heldenverering zegt soms meer over de geestelijke ontwikkeling van een volk in een bepaalde tijdsperiode dan over de betreffende held of heldin. Een groot gevaar in dit proces is soms dat de beschrijving en de verering van zo'n persoon niet meer overeenkomen met de historische realiteit. Zo beweerde oud-premier Don Martina in zijn Tulalezing voor het Nationaal Instituut Nederlands Slavernijverleden en Erfenis (NiNsee) in augustus 2007 dat Tula 'droomde' van een rechtsstaat, maar in 1795 bestond het begrip rechtsstaat niet. Toen Tula in 2010 als nationale held erkend werd, deed Martina weer een opmerkelijke uitspraak: *„Als onze nationale held kan Tula zich nu voegen bij illustere internationale vrijheidsstrijders zoals Nelson Mandela, Martin Luther King en zelfs Gandhi."* Deze bewering klopt in ieder geval niet, want Tula kan zich onmogelijk 'voegen bij'; dat doet Martina. Zo'n uitspraak zou ik pas willen accepteren als er na een grondige analyse aangetoond wordt dat Tula door zijn gedachten en acties op gelijke hoogte staat met de andere drie die miljoenen mensen in beweging brachten en een voorbeeld waren en nog altijd zijn voor de wereld. Een groot verschil is al dat de drie genoemde iconen van de twintigste eeuw hun hoofddoel nog tijdens hun leven gerealiseerd zagen en dat is Tula niet gelukt. Wie zo'n oppervlakkige vergelijking maakt, houdt geen enkele rekening met het historische en ruimtelijke perspectief van de gebeurtenissen van 1795. Het lijkt mij verstandiger Tula te vergelijken met de leiders van de vele slavenopstanden in de Caribische regio tussen 1775 en 1800.

De publicist Sandew Hira deed in de bundel 'Tula. De slavenopstand van 1795 op Curaçao' van 2009 een poging de opstand in bepaalde begrippen als racisme, terreur, razzia's, vrijheidsstrijd en dergelijk in te kaderen. Hij schreef onder andere dat Tula uit de documenten overkomt als 'de strateeg en filosoof', maar toonde niet aan waarom hij deze begrippen karakteristiek vond voor Tula. In de bronnen heb ik geen harde aanwijzingen kunnen vinden voor zo'n typering.

Ook de Nederlandse politicoloog Fennema presenteerde zich tijdens zijn bezoek aan het eiland in maart 2014 als gelegenheidsdeskundige over Tula. Hij kwam tot een zeer merkwaardige conclusie:*„Als Tula de slavenopstand van 1795 had gewonnen, was Curaçao nu een tweede Haïti."* Fennema gaf hiermee aan dat hij op grond van zijn kennis over Haïti, Tula en de slavenopstand in staat is het verloop van de geschiedenis te voorspellen. Hadden de slaven in 1795 de strijd gewonnen, dan zou dat volgens hem tot langdurige en rampzalige gevolgen (armoede, chaos) voor het eiland hebben geleid. Ook het leggen van een causale relatie tussen de gebeurtenissen in Haïti tussen 1791-1804 en de huidige omstandigheden in dat land is onhistorisch. De politicoloog gedroeg zich met zo'n deterministische en onwetenschappelijke uitspraak als een waarzegger die in een glazen bol kan kijken.

De enige auteur die op een genuanceerde wijze over Tula schreef, was Charles do Rego, die meerdere publicaties over de opstand op zijn naam heeft staan. In de Tulalezing van augustus 2008 in Amsterdam voor NiNsee had hij onder andere aandacht voor de historische Tula. Daarbij waarschuwde hij voor overdrijving: *„Wij hoeven hem niet te verheerlijken of te mystificeren als iemand die alles kon."*

De echte Tula

De opstand van 1795 is waarschijnlijk het meest beschreven onderwerp uit de Curaçaose geschiedenis, maar bijna geen enkele auteur verschaft persoonlijke informatie over Tula. Over hem is zo weinig bekend dat sommige auteurs de ontbrekende puzzelstukjes maar zelf bedachten. De uitspraak van Mildred Rafaela van Museo Tula van 17 maart 2014 is in deze context treffend: dat er niet veel bekend is over Tula en dat iedereen daarom zijn 'eigen' Tula schept.

Helemaal bont maakte L. de Palm het in 1995 met zijn boekje 'E Lantamentu di 1795'. De auteur gaat uit van oncontroleerbare 'datos oral' waaruit zou moeten blijken dat Tula een in Frankrijk geboren slaaf was die door zijn reizen met zijn Franse meester vijf Europese en enkele West-Afrikaanse talen sprak en op een slavenschip uit Afrika op 3 juni 1782 op Curaçao aankwam. Samen met anderen richtte hij op 17 augustus (!) 1789 een 'Union di Katibunan' op. Deze auteur moet tijdens het schrijven fantastische hallucinaties hebben beleefd, maar zijn historisch onderzoek heeft geen enkele waarde. Ook de bekende Nederlandse historicus Gert Oostindie poneerde in 2011 zonder enig bewijs een soortgelijke opvatting over de herkomst van de vrijheidsstrijder: *„,... a slave called Tula, who may have been born outside Curaçao and most likely had spent time in the French Caribbean; he was also known as 'Rigaud'* (Curaçao in the Age of Revolutions, 1795-1800, KITLV, blz. 9)."

Ik houd niet van mythes, verzonnen feiten en onbewijsbare interpretaties van de bronnen. Daarom heb ik de gepubliceerde bronnen van 1795 geraadpleegd om meer te weten te komen over Tula als persoon en als een van de leiders van de opstand. Allereerst moet ik constateren dat veel informatie over bijvoorbeeld zijn afkomst, ouders, volledige naam, familieleden, leeftijd en het grootste deel van zijn leven als slaaf niet meer te achterhalen is. Ook kan ik uit de bronnen niet met zekerheid vaststellen of hij de 'onbetwiste leider' en een deskundig 'strateeg' was en 'persoonlijk charisma' had.

Over de laatste zeven weken van Tula's leven zijn we door zijn gesprek met de pastoor en de verslagen van de raadsfiscaal het best geïnformeerd. Zonder enige twijfel is uit deze bronnen te concluderen dat Tula een slaaf was op plantage Knip en een leidende functie had in de voorbereiding en uitvoering van de opstand waaraan ook zijn broer meedeed. Hij was op de hoogte van de ontwikkelingen in Haïti, Frankrijk en Nederland en liet zich vooral inspireren door de ideeën van de Franse Revolutie (vrijheid, gelijkheid en broederschap) en de daden van generaal Rigaud en Toussaint L'Ouverture in Haïti. Door verraad van een slaaf van plantage Knip werd hij gevangen genomen en vervolgens vreselijk gemarteld tijdens de verhoren en bij de uitvoering van het vonnis. Ten slotte kan gemeld worden dat hij zijn gedachten en argumenten goed onder woorden wist te brengen in het Papiaments.

Het laatstgenoemde blijkt heel duidelijk uit het gesprek van 19 augustus tussen Tula en pater Schinck die elkaar niet eerder ontmoet hadden. Nadat hij alle slaven resoluut de kamer uit joeg om alleen met Schinck te praten, vermeldde Tula enkele concrete klachten over de onrechtvaardige behandeling van de slaven door hun meesters en de gewijzigde situatie in Nederland en in de Franse koloniën. Vervolgens confronteerde hij de pater waarschijnlijk bewust met een Bijbels gegeven: *„Heer Pater koomen alle menschen niet voort uit één vader Adam en Eva?"* Deze zin heeft enige gelijkenis met een middeleeuws rijmpje, namelijk: *„Toen Adam spitte en Eva spon, wie was toen de edelman?"* Beide citaten verwijzen naar sociale ongelijkheid in de eigen tijd en over de gelijkheid van mensen volgens de christelijke leer. Of Tula een 'christen' was, kunnen we niet met zekerheid weten, maar hij voelde precies aan welke argumenten hij naar voren moest brengen tegenover een vertegenwoordiger van de katholieke kerk. En hij sprak niet voor zichzelf maar als leider van de opstandelingen. Overigens moeten we er rekening mee houden dat Schinck het gesprek met Tula op 19 augustus had en pas op 7 september zijn verslag schreef. Hij kende op dat moment het dramatische verloop van de opstand en dit feit was misschien van invloed op de inhoud van zijn verslag.

Al met al kan ik concluderen dat de echte Tula door zijn strijd voor de vrijheid van de Curaçaose slaven en voor de gelijkheid van blank en zwart blijk gaf van moed en wilskracht om zijn doelen te bereiken. Daarom wees hij meerdere keren een algemeen pardon en de terugkeer naar de plantages als slaven pertinent van de hand. De daden en woorden van de historische Tula zijn voor mij genoeg om hem te erkennen als nationale held. Ik wijs daarom iedere vorm van buitenproportionele verering op grond van geschiedvervalsing af.